

мере Кицманского техникума Подольского государственного аграрно-технического университета.

Досуг, сфера досуга, свободное время, досуговая деятельность, воспитательный потенциал сферы досуга.

We consider the educational potential of the sphere of leisure. Analyzes of practice in the field of entertainment for example Kitsmansky college Podolski State Agricultural and Technical University.

Recreation, leisure sector, leisure, leisure activities, educational potential areas of leisure.

УДК 378.147

ТЕОРЕТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ТИПІВ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В НАВЧАННІ ТА ЗАСОБІВ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Н.В. Колісник, аспірантка

Статтю присвячено теоретичному вивченню проблеми міжпредметних зв'язків у навчанні. Розглядаються види міжпредметних зв'язків у навчанні. Висвітлено основні засоби реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні.

Зв'язки, знання, навчання, уміння, міжпредметні зв'язки.

Актуальність проблеми. Актуальність міжпредметних зв'язків у навчанні обумовлена сучасним рівнем розвитку освіти і науки, на якому яскраво виражена інтеграція суспільних, природничих, економічних і технічних знань.

Проблема використання міжпредметних зв'язків у навчанні викликає суттєвий інтерес як науковців, так і практиків. Необхідність їх ефективного використання викликана, насамперед, усвідомленням ролі освіти у розвитку і формуванні майбутнього суб'єкта професійної діяльності.

Аналіз наукових досліджень. Проблема використання в навчальному процесі міжпредметних зв'язків отримала достатнє освітлення в науковій літературі українськими педагогами, такими як: В. Андрущенко, О. Бабкіна, Н. Бібік, С. Гончаренко, М. Закович, В. Ільченко, С. Клепко, О. Мащенко, В. Моргун, Е. Носенко, І. Радіонова, В. Рижко, А. Сиротенко, Т. Яценко, хоча до її вирішення вчені підходять по-різному. Окремі питання цієї проблеми розглядалися також у працях В. Мадзігона, М. Євтуха, В. Бондара, І. Бега, М. Вашуленка, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка.

Мета статті – розкрити суть міжпредметних зв'язків в процесі навчання та розподілити їх на види. Вивчити засоби реалізації міжпредметних зв'язків.

Виклад основного матеріалу. Міжпредметні зв'язки в сучасній дидактиці й методиці навчання розглядаються як одна з найважливіших дидактичних умов підвищення наукового рівня викладання будь-якого навчального предмета та підвищення ефективності всього процесу навчання.

Питання про шляхи здійснення міжпредметних зв'язків – один із аспектів загальної проблеми вдосконалення методів навчання. Сучасні методи навчання повинні допомагати різносторонньому використанню міжпредметних зв'язків, що відображені в змісті освіти. Міжпредметні зв'язки підштовхують до пошуку методів, які потребують взаємозв'язку викладачів різних предметів. Викладач не повинен діяти самостійно в предметній системі навчання, а працювати узгоджено зі своїми колегами.

У працях П. Атутова, М. Берулави, С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Зязюна, В. Ільченко, В. Максимової, В. Сидоренка, Д. Тхоржевського, доведено, що однією з найбільш важливих умов підвищення наукового рівня вивчення основ наук та підвищення ефективності всього навчального процесу є дидактична інтеграція знань за допомогою наступності та послідовності у вивченні навчальних дисциплін.

Так дослідники нерідко трактують поняття міжпредметних зв'язків в декількох значеннях: і дидактична умова, і частина принципу систематичності, і засіб, і система та ін. О. Музальов розглядає міжпредметні зв'язки як складовий принцип дидактики – систематичності й послідовності в навчанні, який пов'язаний з іншими важливими принципами: науковості, доступності, наочності, системності [4].

У працях М. Думченко, В. Монахова, Н. Петрова, В. Федорова, А. Шаблікіна розпочато спроби розроблення міжпредметних зв'язків у системі знань за циклами навчальних дисциплін. Особливий інтерес становить витлумачення поняття «міжпредметні зв'язки» В. Сисосвим, у якому визначає їх як систему взаємопов'язаної роботи викладача та студентів [6].

Існують різні класифікації міжпредметних зв'язків. Перша класифікація ґрунтувалася на тимчасовому критерії: попередні, супутні та перспективні зв'язку (Ю. Вайткявічус, Н. Ворзелян, В. Корсунська) Практичне здійснення таких зв'язків сприяє систематизації знань, дозволяє спиратися на раніше пройдений матеріал по родинних предметів, виявляти перспективи у вивченні знань.

Розгляд міжпредметних зв'язків з позицій цілісності процесу навчання показує, що вони функціонують на рівні трьох взаємопов'язаних типів:

- 1) змістовно - інформаційних,
- 2) операційно - діяльнісних,
- 3) організаційно - методичних.

Фактичні – встановлюють спорідненість та аналогію фактів, що вивчаються в різних навчальних предметах, і їх всебічний розгляд з метою формування у свідомості студентів цілісної моделі факту. Це дає студентам можливість розвинути вміння встановлення спільності фактів з різних

предметів, їх всебічного аналізу, зіставлення і узагальнення, пояснення з позицій загальнонаукових ідей; вміння зв'язати узагальнені факти із загальною системою знань, знайти і застосувати їх на практиці.

Понятійні – поетапно, поелементно розширюють і поглиблюють зв'язки між конкретними ознаками понять, загальних для різних предметів. Завдяки цим зв'язкам у студентів з'являється можливість самостійно встановлювати зв'язки між поняттями різних предметів, їх конкретизації, вміння пояснювати процеси і явища однієї науки за допомогою понять іншої науки, робити світоглядні висновки на основі загальних понять; вміння сформулювати в професійній підготовці зв'язок між поняттями з різних предметів.

Теоретичні – поелементно прирощують нові компоненти загальнонаукових теорій зі знань, одержуваних на заняттях з різних предметів з метою усвідомлення студентами цілісної теоретичної системи знань. Вони розвивають уміння розглядати наукові теорії як окремі випадки більш загальних теорій; вміння пов'язати структурні елементи загальнонаукових теорій в єдине ціле; вміння на основі теорії однієї науки пояснювати факти, досліджувані суміжній з нею наукою; вміння застосовувати теорію на практиці; вміння пов'язати наукову теорію з філософією.

Філософські – усвідомлене засвоєння студентами знань про об'єктивні закони розвитку природи, суспільства, пізнання на основі узагальнення конкретно-предметних і філософських знань, одержуваних при вивченні предметів різних циклів. Завдяки цим зв'язкам студенти отримують уміння розглядати предметні факти, поняття, теорії, закони з позицій загальних діалектичних законів і категорій. Зрозумівши суть цих зв'язків, студенти отримують вміння проводити поелементне узагальнення знань з різних предметів при розкритті найбільш загальних ознак понять діалектичного та історичного матеріалізму, дати визначення цих понять із опорою на конкретно-предметні знання.

Ідеологічні – поелементне узагальнення та свідоме засвоєння аксіологічних знань, одержуваних студентами при вивченні гуманітарних та природничих дисциплін з метою формування їх ідейно-моральної свідомості. Ці зв'язки дають студентам можливість зв'язати в загальну систему знання різних видів, різних форм суспільної свідомості і людської практики; вміння орієнтуватися в комплексних проблемах сучасності, вміння розкрити точки дотику природничих, гуманітарних і професійних знань.

Засоби реалізації міжпредметних зв'язків в процесі навчання можуть бути доволі різноманітними: наочні посібники, тексти, комплексні семінари, олімпіади, «круглі столи», проблемні ситуації, теоретичні конференції міжпредметного характеру, комплексні контрольні роботи, виробнича практика в господарствах.

Комплексні наочні посібники. Для узагальнення знань з різних предметів в процесі навчання велике значення мають комплексні наочні посібники (узагальнюючі таблиці, схеми, діаграми, плакати, карти). Вони дозволяють студентам наглядно побачити ту сукупність знань з різних предметів, яка розкриває те чи інше питання міжпредметного змісту.

До складання комплексних наочних посібників можна залучати самих студентів. Це розвиває їх самостійність у встановленні міжпредметних зв'язків.

Міжпредметні тексти. Велике значення в засвоєнні зв'язків між знаннями отриманими студентами при вивченні різних предметів, мають спеціально складені викладачем міжпредметні тексти. Вони допомагають студентам зв'язати різні процеси, що відбуваються в природі. Міжпредметні тексти доповнюють зміст тексту підручника і глибше розкривають окремі питання програми.

Міжпредметні контрольні роботи. Необхідно використовувати нові, більш об'ємні по змісту і раціональні по затратам навчального часу засоби контролю і оцінки навчальної діяльності. Таким засобом можуть бути міжпредметні контрольні роботи, які дозволяють судити про засвоєння знань відразу з декількох предметів і про вміння застосовувати знання одного предмету для розкриття понять іншого предмету. За такі контрольні роботи студенти повинні отримати оцінки відразу з двох-трьох предметів.

В якості засобів реалізації між предметних зв'язків в процесі навчання можуть бути використані *кросворди міжпредметного змісту*, які дозволять студентам закріпити терміни, що використовуються в декількох предметах, осмислити міжпредметний характер суміжних понять. Можливе введення міжпредметних зошитів, в яких систематизуються знання з різних навчальних предметів, що розкривають визначену комплексну проблему.

Комплексні семінари – це продуктивна форма організації навчання, що дає можливість узагальнити знання студентів з різних педагогічних циклів. У підготовці та проведенні таких семінарів використовують системний підхід, що передбачає одночасне вивчення всіх сторін педагогічного факту, явища, ситуації.

«Круглі столи» - основна і традиційна умова їх проведення – це повна рівність його учасників, відмова від будь-якої субординації, що визначає звичайно високий ступінь ефективності діалогу. На семінарі кожен студент так чи інакше будує свій виступ за класичною схемою: вступ - виклад - висновок. Тому тут важко уникнути повторів у відповідях студентів. За «круглим столом» фактично йде загальна розмова, і кожен студент може виступити як з розгорнутою думкою, так і подати коротку репліку, висловити схвалення, згоду або незгоду. Розрізняють два види «круглих столів». Перший характеризується порівняно невеликою кількістю учасників (академічна група), якщо присутні студенти курсу, то переважно лише як спостерігачі. Дискусія за «круглим столом» другого типу розрахована на всіх присутніх. У такому разі безпосередні учасники «круглого столу» розташовуються звичайно півколом і стосовно всіх присутніх виконують роль «колективного лектора», визначають можливі шляхи висвітлення обраної теми, міркують уголос, розкривають внутрішні суперечності явищ. Як наслідок виникає ефект співучасті присутніх у всьому, що відбувається за «круглим столом». Іде спільна розумова робота з відкриття та досягнення нового. Крім того, присутні студенти приймають участь в обговоренні своїми питаннями, репліками, зауваженнями, це приводить до того, що ро-

зширюється спілкування, розвиваються співробітництво, взаємодопомога у процесі навчання.

Комплексні контрольні роботи, з їх допомогою щорічно в університетах проводиться оцінювання залишкових знань студентів. Оцінювання здійснюють з нормативних дисциплін, вивчення яких закінчено у попередньому семестрі або навчальному році. Це дає викладачеві можливість судити про засвоєння знань відразу з декількох предметів і про вміння застосовувати знання одного предмету для розкриття понять іншого. Завдання до комплексних контрольних робіт розробляються на основі: Освітньо-кваліфікаційної характеристики, Освітньо-професійної програми та Робочої навчальної програми з дисциплін. За виконання такої роботи студенти повинні отримати оцінки відразу з декількох предметів.

Не менш важливим засобом реалізації міжпредметних зв'язків в процесі навчання є практичні заняття, під час яких викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички практичного застосування їх через індивідуальне виконання студентами відповідно сформульованих завдань.

Практичні заняття незалежно від їх конкретних особливостей значною мірою забезпечують відпрацювання умінь та навичок прийняття практичних рішень у реальних умовах виробництва, що мають в основі теоретичний фундамент [6].

Хоча на практичних заняттях відпрацьовуються теми, за якими було прочитано лекції, доцільно, щоб на цих заняттях невелика теоретична частина передувала практичній. Це спрямовує студентів на науковий підхід до виконання та аналізу практичних робіт, підвищує їх якість.

Система виробничого навчання не існує сама по собі, вона невідривно пов'язана з теоретичним навчанням і є складовою частиною всього навчального процесу.

Для успішного проведення виробничого навчання необхідно:

- поєднання матеріалу, що опрацьовується, з дисциплінами, що вивчались раніше;
- наявність техніки;
- поетапне планування виробничого навчання.

Структура виробничого навчання дає можливість побудувати виробничий процес з врахуванням зв'язку теоретичного навчання з виробничим, цим самим забезпечує впровадження міжпредметних зв'язків. Це завдання допомагає вирішити план, в якому вказані терміни проходження різних видів навчання, забезпечення студентів комп'ютерами, книгами та програмами для економічного аналізу даних.

План виробничого навчання складається з врахуванням місцевих умов, розміру господарства, стану та прогнозованого розвитку економічних показників господарства.

При складанні плану необхідно, перш за все, визначити послідовність вивчення тем, розділів і об'єм навчального матеріалу по тижнях, що забезпечує проходження кожного виду виробничого навчання. Необхідно

враховувати, що теоретичний курс предметів професійно-орієнтованого циклу має випереджати відповідний вид виробничого навчання.

Різноманітність форм і методів зв'язку виробничого навчання з теоретичним напроцуд велика, їх вибір залежить від конкретної мети і змісту заняття.

Одна із форм впровадження зв'язків між загальноекономічними і професійно-орієнтованими дисциплінами – теоретичні конференції у вищих навчальних закладах. Під час конференцій студенти знайомляться з новими досягненнями в галузі економіки, з передовим професійним досвідом, поповнюють свої знання найактуальнішими матеріалами. Це дає студентам можливість тісніше пов'язати теоретичні знання з практикою та життям.

Теоретичні конференції, які добре організовані сприяють розширенню економічного кругозору студентів, кращому розумінню економічних процесів, поглиблюють зацікавленість сільськогосподарським виробництвом та професією менеджера. Такі конференції, як правило, проводяться по нових економіки, передових технологіях сільськогосподарського виробництва.

Конференції показують практичну доцільність знань, особливо тих, що безпосередньо пов'язані з виконанням виробничих завдань, вмінням проводити розрахунки структури грошових надходжень, підвищенням продуктивності праці, розробляти прогнозовані плани збільшення урожайності та економічної ефективності господарства. В доповідях можна навести багато цікавих прикладів, що доводять зв'язок між предметами, що вивчаються.

При підготовці буклетів для конференції студенти будуть використовувати знання не тільки з «Економіки», «Менеджменту» та «Маркетингу», але й з «Інформаційних систем у менеджменті», «Статистики» та «Стандартизації і управління якістю продукції», що вимагає широкого використання знань з кількох дисциплін.

Відмічені засоби реалізації міжпредметних зв'язків в процесі навчання направлені на відтворення, повторення, закріплення, систематизацію і застосування знань студентів з різних навчальних предметів. Вони забезпечують поєднання репродуктивної і пошукової пізнавальної діяльності студентів, яка забезпечується безпосереднім керівництвом вчителів [2, с. 90].

Використання міжпредметних зв'язків на заняттях дозволяє [3]:

- полегшити розуміння студентами явищ і процесів, що вивчаються;
- краще засвоїти матеріал, підвищити якість знань;
- аналізувати, зіставляти факти з різних областей знань;
- підвищити мотивацію студентів до вивчення предмету;
- активізувати пізнавальну діяльність студентів на заняттях;
- здійснювати цілісне наукове сприйняття навколишнього світу;
- якнайповніше реалізувати професіонально-освітні можливості кожного студента.

Висновки. Таким чином можна зробити висновки про те, що проблема міжпредметних зв'язків дуже актуальна, бо взаємний зв'язок предметів витікає із завдань комплексного підходу до навчання, тобто тісної

єдності професійного, ідейного, трудового і морального виховання. Міжпредметні зв'язки у певних межах враховують спільне між предметами як за змістом, так і в навчально-виховному процесі.

Механізм міжпредметних зв'язків є одним із важливих складових навчального плану як документу, що визначає рівень кваліфікації випускника вищого навчального закладу і при систематичному і цілеспрямованому впровадженні міжпредметні зв'язки сприяють удосконаленню всього процесу професійної підготовки майбутнього фахівця, тобто виступають як сучасний дидактичний принцип.

Список літератури

1. Архипова Т. Межпредметные связи : в чем их актуальность / Т. Архипова – К., 2001. – 125 с.
2. Гончарова О. М. Міжпредметний підхід до навчання студентів економічних спеціальностей / О. М. Гончарова – Черкаси, 2011. – Вісник Черкаського університету. Вип. 199, частина 2. – с. 6-9.
3. Зверев И. Д. Совершенствование содержания образования в школе./ И. Д. Зверев – М., 1985. – 140 с.
4. Елисеев А. Ф. Межпредметные связи между общеобразовательными и специальными предметами/ А. Ф. Елисеев– Киев: Вища школа, 1978. – 96 с.
5. Максимова В. Н. Межпредметные связи в учебно-воспитательном процессе современной школы/ В. Н. Максимова - М.: Просвещение, 1987.-160 с.
6. Матеріал конференції // Науковий потенціал України 2007(27-29 березня 2007року)» Педагогіка. Галуша А. В. Міжпредметні зв'язки як чинник оптимізації процесу навчання.
7. Музальов О. О. Міжпредметні зв'язки як засіб підвищення педагогічної майстерності / О. О. Музальов // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 6. – С. 7–16.
8. Огурцов А. П., Мамаєва Л. М., Заліщук В. В. Підготовка випускників вищих навчальних закладів до роботи в умовах становлення ринкової економіки // Нові технології навчання. – 2000. – Вип. 27.
9. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.; За ред. З. Н. Курлянд. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2005. — 399 с.
10. Сысоев В. Н. Типология связей и ее реализация / В. Н. Сысоев // Вестник высшей школы. – 1991. – № 2. – С. 44–46.

Статья посвящена теоретическому изучению проблемы межпредметных связей в обучении. Рассматриваются виды межпредметных связей в обучении. Изложены основные средства реализации межпредметных связей в обучении.

Связи, знания, умения, обучение, межпредметные связи.

The article considers theoretical aspects of interdisciplinary communication in education. We consider the types of interdisciplinary communication of learning. Presents the basic means of interdisciplinary connections in learning.

Communication, knowledge, skills, education, interdisciplinary communication.